

ІРИНА ЖЕЛЄЗНЯК
НАЗВИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ КИЇВЩИНИ (ІСТОРИЧНИЙ ПОГЛЯД)

Заселення Київщини сягає глибокої давнини. Вивчення географічних назв (особливо гідронімів) регіону свідчить про стабільну безперервність населення. Народна пам'ять зберегла такі старожитні назви річок (періоду спільної індоєвропейської спільності та архаїчні слов'янські), які могли дійти до нашого часу тільки за умови наявності тубільної людності з тих далеких часів. Назви населених пунктів (ойконіми) відбивають різні хронологічні шари, вони теж свідчать про наступність населення. Ойконіми представлені поширеними східнослов'янськими типами словотворення. Значну частину ойконімів утворено від особових імен шляхом посесивної суфіксації.

У двох списках літопису, Іпатіївському та Густинському, згадується місто *Чучинь* у зв'язку з подіями 1110 р., черговими сутичками з половцями. Історики ідентифікують його з сучасним селом *Балико-Щучинка* Кагарлицького р-ну. Тут же протікає невелика річечка *Чучинка* (тепер є варіант *Щучинка*), права притока Дніпра. Назва м. *Чучин* є присвійним прикметником на *-ин* від антропоніма *Чуча*, пор. сучасне українське прізвище *Чучка*, російське особове ім'я *Чуча* (1539р., Новгородська земля), болгарське жіноче особове ім'я *Чуча* тощо. Раніше висловлювалася думка про те, що місто *Чучин* могло належати боярину *Чудину* й одержало назву від його імені (Довженок В.И. *Сторожевые города на юге Киевской Руси // Славяне и Русь.* — М., 1968. — С. 44-45). Проте з лінгвістичного погляду ця версія непереконлива. Коли згодом місто перетворилося на село, його стали звати *Чучинка* (наголос встановлено за даними анкетування в цьому селі), як і річку. Правда, Л. Похилевич вважав, що в XVII ст. села *Чучинка* не існувало і на його місці стояв лише монастирський млин (Похилевич Л. *Уезды Киевский и Радомысльский.* — К., 1887. — С. 152), тобто мала місце перервність між літописним містом і пізнішим селом. Але це твердження викликає сумнів: якщо й можна припускати певний занепад населеного пункту, тим більше такого, що мав статус міста, то все ж таки, слід гадати, не до повного знищення. Про це, крім іншого, може свідчити збереження самої назви. Якби кілька віків тут не було жодного поселення, ця назва для нас була б втраченою. Наприкінці XVII ст. (1692 р.) тут же в документах згадується оз. *Чучинка*. Напевно пізніше поблизу виникло с. *Балики* (перша відома нам згадка про село фіксується на триверстовій військово-топографічній карті Російської імперії 60-х років XIX ст.), яке вже в наш час злилося з селом *Чучинка*; сучасне село *Балико-Щучинка* (див. у цьому селі — кутки *Балики Кручі*, *Балики Низ*, яр *Баликівські кручі*). В середині XIX ст. (1840 р.) існувало окреме село *Щучинка*, тобто на цей час назва села *Чучинка* втратила свою первісну форму. Тут цікавим видається переосмислення назв *Чучинка* в *Щучинка* (наголос за анкетною 1974 р.). Кілька століть існували назви — населеного пункту *Чучин* та р. *Чучинка*, місто занепало, перетворилося на село (певний час зовсім невелике) й почало називатися *Чучинка*. Поблизу містився яр *Баликівські Кручі*, потім тут виникло с. *Балики*. Назва походить від антропоніма *Балик* (наприклад, у 1623 р. у Києві був бурмистер Созонт *Балик*), Що сягає тюрк, *балик* «риба». Очевидно, зміна в назві села та річки *Чучинка* — *Щучинка* відбулася під дією семантики антропооснови **балик* «риба», ще зрозумілої місцевій людності. Отже, назва підпала під дію народної етимології. Зміна сталася не тільки в переосмисленні топооснови, а, відповідно, й у наголосі — с. *Чучинка*, р. *Щучинка* і суч. с. *Балико-Щучинка* (анкета 1975 р.).

Назва спочатку хутора, а потім села, тепер смт *Козин*, (Обухівський р-н) прозора, за нашими матеріалами, вона згадується з XVIII ст. в описах Київського намісництва — «Въ деревнѣ *Козинѣ*» (1781 р.), *Козинь* (1787 р.). Біля цього селища є р. *Козинка* та поблизу села Копачів ур. *Козинське*, біля с. Лісники ур. *Козинськове*. Ойконім походить від особового імені *Коza*, пор. «Michalko z synem *Koza*» (1774 р.), *Alexa Koza* (1733 р.).

Назва с. *Букрин* (тепер два села — *Великий* і *Малий Букрин*; Миронівський р-н) відома з описів Київського намісництва XVIII ст. — «изъ мѣстечка Трехтимирова, деревень *Букрина*, Пшенишниковъ...» (1775 р.). Походить від незасвідченого антропоніма **Букра*, проте пор.

споріднене російське особове ім'я **Букрей* > Богданъ Беляевъ *Букреевъ* (1590 р.), мешканець Новгородщини.

Назва сучасного с. *Копачів* (Обухівський р-н) згадується з XVII ст. — «въ *Копачовѣ*» (1630 р.), а також як слободка *Копачева* («Въ слободкѣ *Копачевѣ*», 1781 р.), с. *Копачевка* (1787 р.). Назва населеного пункту походить від антропоніма Копач — наприклад, у грамоті 1478 р. згадуються *Копачъ* та *Копачевичъ*, у Києві на Куренівці близько 1782 р. мешкав Михайло *Копачъ*, у реєстрах Війська Запорозького 1649 р. значиться Дмитро *Копаченко* тощо. Прізвище може бути пов'язане з словом *копач* — підданий підкоморія, найнижча посада в підкоморському суді в Україні XVI-XVII ст. Водночас, ойконім міг також безпосередньо сягати назви посади власника села.

Сучасна назва с. *Черняхів* (Кагарлицький р-н) у XVIII ст. мала форму *Черняховъ* («из *Черняхова*», 1762 р.) і *Черняховка* («Въ селѣ *Черняховкѣ*», 1781 р.) або *Черняковка* (1787 р.), там же відома гора *Черняхова* (1854 р.), пізніше, очевидно, вона ж, але вже як могила *Черняхівська* (по дорозі до с. Расавки). Назва села відантропонімного походження, пор. Опанась *Черняшенко*, записаний у козацькі реєстри 1649 р. (*Черняшенко* < **Черняхъ*).

С. *Ходорів* (Миронівський р-н) існує з першої половини XV ст. без зміни назви (*Chodorow*; 1736 р.), виразно відантропонімного походження — *Ходоръ* народна форма від *Федір*. Назва населеного пункту дала й назву річці *Ходорівка* (права притока Дніпра). Споріднені назви поширені на Правобережній Україні — сс. *Ходори*, *Ходорівка*, *Ходорків* (Житомирська обл.), сс. *Ходорів*, *Ходорківці* (Львівська обл.), *Ходорівці* (Хмельницька обл.) тощо.

До ойконімів з посесивним суфіксом **-ов** належить і назва міста *Обухів*: «зъ *Обухова*» (1624 р.), «kuriec gossyiski wsi *Obuchowa*» (1749 р.), «за мѣстечкомъ *Обуховымъ*» (1785 р.). П. Г. Клепатський вважав, що до XVI ст. це місто звалося *Лукавиця* (Клепатский П. Г. Очерки по истории Киевской земли. — Одесса, 1912. — Т.1 (Литовский период). — С.361.) як і однойменна річка там же (*Lukowica*; 1596 р.). Сучасна назва сягає посесивної форми від антропоніма *Обух* (наприклад, історичний документ свідчить, що 1594 р. в Києві мешкав Андрей *Обухъ*).

Сюди ж належить ойконім *Грушів* (Миронівський р-н), що згадується 1741 р. у формі с *Hruszowa*, пізніше (1786 р.) — *Hruszow*. Відантропонімне походження назви очевидне: в літописі Самійла Величка згадується київський бурмистер Тарась *Желѣзникъ-Грушъ*, у Києві в 30-і роки нашого століття було відоме прізвище *Негруш*.

Назва с. *Вахутинці* Миронівського р-ну («Хотя я нижайший и рукоположень... въ село Вахутинці, въ помощь родному отцевѣ своему...», — 1767 р.) та похідна від нього назва р. *Вахутинська* (*Вахутынска* — 1868 р.) походить від антропоніма **Вахута*, пор. у реєстрах Війська Запорозького Васко *Вахутенко* (1649 р.)

Ойконім *Тулинці* згадується 1768 р. («Въ староство каневское: села Карпешовъ...Тулинецъ...»), походить від особового імені *Тула* (*Iwan Tula*; 1700 р.), див. ще Мись *Туленко* (1649 р.), Михаїл *Тулов*, помічник попечителя Київського учбового округу (80-і рр. XIX ст.).

Назва с. *Жуківці* (Обухівський р-н) відома з описів Київського намісництва XVIII ст. — «[В]ъ селѣ *Жуковцѣ*» (1781 р.), «Рѣчка Борча...впадаетъ выше деревни *Жуковецъ*» (1785 р.), с. *Жуковцы* (1787 р.) походить від антропоніма *Жук*, пор. у реєстрах Війська Запорозького Педоръ *Жукъ* (1649 р.) або колишній старшина м. Трипілля Тихонъ *Жукъ* (1878 р.)

Назва с. *Липовий Ріг* (Миронівський р-н) лишається незмінною протягом тривалого часу — «z dobr wsi *Lipowego Rogu*» (1741 р.). У складі ойконіма географічний термін, пор. укр. діал. *ріг* «1. передгір'я, гостра вершина; 2. мис на річці; 3. півострів, оточений з трьох боків вигином ріки; 4. лісний клин». Ця назва не поодинокa, на Військово-топографічній карті Російської імперії на схід від с. Плахтянка (суч. Макарівський р-н Київської обл.) значиться урочище *Липовы роги* (1864 р.). Географічний термін *ріг* зустрічається також у складі топонімів, пор. ур. *Острый Рогъ* (1693 р.) поблизу с. Позняки (тепер у складі м. Києва), ур. *Козій-Рогъ* у м. Чигирин Черкаської обл., що згадується в літописі Самійла Величка, тощо.